

Van Schelp tot Chip-Knip

Geschiedenis van het betalen

door Bruno Kriegsman

Wij gaan er dagelijks mee om. We ontvangen het en geven het uit. Min of meer achteloos gaat het van hand tot hand. Geld. Hoe geld is ontstaan zullen weinigen zich afvragen. Toch heeft ook geld een boeiende geschiedenis. In het volgende verhaal een korte blik in het verleden.

Ruilen

In de vroege geschiedenis van de mensheid leefde men in stamverband. Van een permanente woonplaats was vaak geen sprake. Men trok van plaats naar plaats om in de levensbehoefte te voorzien. Water was één van de belangrijkste zaken die de mens nodig had. Bouwde men een nederzetting, dan zorgde men altijd dat er (zoet) water in de buurt was. In het verre verleden was de mens aangewezen op het ruilen van goederen. Er was (nog) geen geld. Wat men niet voor eigen gebruik nodig had, kon men ruilen. Een probleem dat zich daarbij voordeed was: hoeveel kippen is een geit waard?

Om aan eten te komen was men aangewezen op de dieren die in de natuur voorkwamen. De dieren werden door de mens bejaagd met primitieve middelen. Stenen speerpunten en vuistbijlen dienden hierbij als gereedschap. Vaak werden deze zaken "in het veld" gemaakt en gebruikt.

Niet overal lagen de geschikte stenen voor het oprapen. Als deze stenen in grote hoeveelheden werden aangetroffen, dan werden ze tot vuistbijlen "geslagen" en als ruilmiddel gebruikt. In de omgeving van het Zuid-Limburgse Gronsveld is een steenmijn teruggevonden waar steen werd gedolven en tot bijlen verwerkt. Ook elders in Europa zijn dergelijke vindplaatsen aangetroffen. Er onstond een, primitieve, vorm van "betaalmiddel". Een voorwaarde is geweest, en dat geldt heden nog, dat deze betaalmiddelen (vrij) zeldzaam waren. Edelmetalen zoals goud en zilver zijn hiervan goede voorbeelden.

Maar wat te denken van zout. Ooit een belangrijk ruilmiddel. Venetië heeft daaraan haar grote bloei te danken. Door winning op "grote" schaal heeft men enorme rijkdom verworven. Zout was een geliefd artikel. Het verhoogde niet alleen de smaak van het voedsel maar kon tevens gebruikt worden om voedsel te conserveren. Bovendien is het een duurzaam artikel, dus niet onderhevig aan bederf.

Gelijke munt

In tegenstelling tot bijvoorbeeld zout, heb je een klein brokje goud nodig om iets mee te betalen. In het prille begin dat goud als betaalmiddel werd geaccepteerd, was het een probleem dat men niet zeker wist of de juiste hoeveelheid werd ontvangen. Kleine weegschalen werden ontworpen om het goede gewicht te bepalen. Wellicht een goede betaalmethode voor de handel, maar in het reguliere betaalverkeer niet zo'n uitvinding.

Om dit probleem de wereld uit te helpen werd de munt geslagen. De keizers of koningen

werden met hun beeltenis op deze munten vereeuwigd. Dat bood bovendien enige zekerheid voor de echtheid van de munt.

Enige zekerheid,... want met de eerste munten kwamen ook diegenen die op een slinkse manier rijk wilden worden. De valsemunter was "geboren". Door een ander metaal dan goud te gebruiken en daarover een dun laagje goud aan te brengen, probeerde men deze valse munten voor goed geld te slijten. Door de munten op een stenen plaat te gooien, kon men aan de klank horen of de munt echt was of niet. De stenen tafel die ervoor werd gebruikt werd in het Italiaanse Lombardije "banco" genoemd. De naam BANK is hiervan afgeleid.

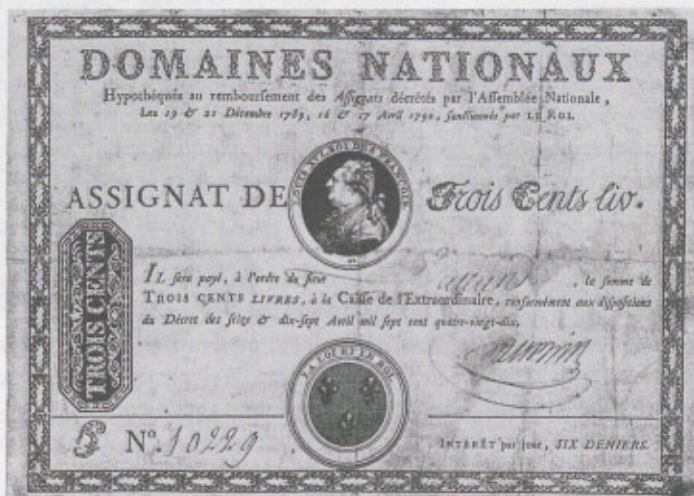
Niet alleen de valsemunters maar ook kruimeldieven probeerden hun slag te slaan. Door kleine stukjes van de rand van de munt af te snijden, trachtte menigeen wat "bij te verdienen". De kartelrand en later het randschrift op de munten bracht uitkomst tegen deze vorm van fraude.

Naast de landelijke "overheden" die munten hebben geslagen, werden ook plaatselijk munten aangemaakt. In veel steden en provincies die tot economische bloei kwamen werd een eigen munt vervaardigd. Van nog bestaande munten en wat de aarde nog prijsgeeft, valt niet de grootte van de stad af te leiden, maar wel het economisch "gewicht" dat zo'n stad ooit heeft gehad.

Aan het gebruik van munten, vooral bij grote zaken, kleefden meerdere nadelen. Ze waren zwaar en bij het vervoeren was het risico om ervan te worden beroofd niet denkbeeldig. Betalingen werden steeds meer per cheque of wissel uitgeschreven, die tegen munten werden ingewisseld. Geldwisselaars speelden hierbij een belangrijke rol. Het ontstaan van de banken was een feit.

Vliegend geld

Na één van zijn reizen verhaalde Marco Polo dat men in China gebruik maakte van papiergeld. Vanwege het weinig gewicht van dit geld sprak men hier van "vliegend geld". In China onderkende men het risico van namaak en op deze vorm van fraude had men de doodstraf ingevoerd.

Assignat

Toen de Moren in 1483 het Alhambra, de Spaanse burcht in Granada belegerden, waren alle munten op. De commandant liet papiergeld maken om zo de handel op gang te houden.

De Franse gouverneur in Canada was in 1685 het wachten op, letterlijk, het schip met geld uit het moederland, beu. Hij liet alle speelkaarten van zijn soldaten innemen. Dat waren er heel wat, en die soldaten waren het die in feite het handelsverkeer op gang hielden. Deze kaarten werden in vieren gesneden en op elk deel werd een waarde geschreven. Hierdoor viel het economische leven niet stil. Deze op zich waardeloze stukken papier konden te zijner tijd tegen echt geld worden ingewisseld.

Tijdens de Franse revolutie werd papiergeld uitgegeven, "assignats" die al enige gelijkenis vertoonden met het latere bankpapier. Op één van de vroeg uitgegeven assignaten was de beeltenis van Lodewijk XVI afgebeeld. Al eerder werd opgemerkt dat dit de burger enige zekerheid gaf. Helaas gold dat in dit geval niet voor de koning. Toen de grond hem te heet onder de voeten werd en hij Frankrijk trachtte te ontvluchten werd hij aan zijn beeltenis op het waardepapier herkend. Hij werd ingerekend met de bekende voor hem vervelende gevolgen.

Banken

Banken gaven bankbiljetten uit, waarvan de tegenwaarde in edelmetalen in de kluisen diende te liggen. Er was daardoor een groot aantal verschillende biljetten in omloop. Dat deze biljetten werden geaccepteerd was in hoofdzaak gebaseerd op vertrouwen. Helaas ging dat wel eens fout en als een bank het niet redde om aan haar verplichtingen te voldoen was natuurlijk ook de klant de dupe.

Om aan deze chaotische toestanden een halt toe te roepen werd in Engeland, tegen het begin van de negentiende eeuw, de "Bank of England" opgericht. Deze had tot doel de verhouding tussen de werkelijk gedeponeerde waarden en het in omloop zijnde papiergeld te reguleren.

De goudsmiden-bankiers hebben zich hiertegen fel verzet. Van de in 1790 nog bestaande (350) particuliere banken moest er twee jaar later een honderdtal hun deuren sluiten. Het door de Engelse overheid gegarandeerde geld werd alom geaccepteerd.

Om de geldstromen in betere banen te leiden werd in 1814, onder koning Willem I, De Nederlandsche Bank opgericht. Tot haar taak behoorde het in circulatie brengen van geld, dat als wettig betaalmiddel kon worden aanvaard. Daarnaast werd De Nederlandsche Bank de "kassier" van de Staat. De Bank bemiddelde bij de uitgifte van leningen die door de overheid werden gesloten.

De eerste uitgegeven bankbiljetten zijn in geen enkel opzicht te vergelijken met die wij nu gebruiken. Het waren niets anders dan invulformulieren waar de waarde met de pen werd ingevuld. Kortom: erg fraudegevoelig.

Later werd aan het papier veel aandacht besteed. Het papier werd voorzien van een watermerk en nog weer later werden er in sommige landen metaaldraden in verwerkt.

De steeds verdergaande grafische technieken hebben veel bijgedragen aan het fraudebestendig maken van het bankbiljet.

Invloed van banken

In de 60-er jaren werden de banken meer actief op het gebied van het betalingsverkeer. Het loonzakje ging tot het verleden behoren. Wat lange tijd ondenkbaar was geweest, iedere burger een bankrekening, werd werkelijkheid. Hierdoor veranderden de geldstromen. Contant betalen werd teruggedrongen en het girale verkeer nam steeds grotere vormen aan. Wisselopers, die bijvoorbeeld het geld "aan de deur" kwamen afhalen (nutsbedrijven), behoren nu tot het verleden. De te betalen bedragen worden eenvoudig overgeboekt.

Geeltje. Biljet van f 25,-, vanwege de gele kleur geeltje genoemd

Maar er gebeurde meer. Betaal- en eurocheques werden gemeengoed. Wat grotere bedragen betaalde men niet meer contant maar met een cheque. Door gebruik te maken van het bijbehorende pasje, was dit een veiliger manier van betalen dan met gewoon geld.

Werd dit pasje in eerste instantie alleen gebruikt bij betalingen per cheque, thans is het in de meeste gevallen geschikt om ook geld op te nemen bij de geldautomaat. In veel winkels kan er via de betaalautomaat direct mee worden afgerekend. En contant geld meenemen naar het buitenland hoeft lang niet altijd meer. Gewoon het benodigde geld ter plekke "uit de muur" halen in het land waar men verblijft. Eenvoudiger kan het niet.

Omdat het "gewone" pasje aan een bepaald bedrag is gebonden, biedt de creditcard voor veel mensen een uitkomst. Hiermee kunnen grotere bedragen worden betaald, ook in het buitenland.

Chip-knip

De oude beurs is terug, maar wel in een nieuw jasje, de chip-knip. Deze kan tot een door de gebruiker zelf te bepalen bedrag worden opgeladen. Er kunnen kleinere betalingen mee worden gedaan. Bij de "winkelier op de hoek". Maar ook hier staat de ontwikkeling niet stil. In de toekomst zal er steeds meer gebruik kunnen worden gemaakt van de chip-knip. Of munten ook tot het verleden gaan behoren, wie zal het zeggen?

B.U. Kriegsman (Groningen, 31 oktober 1937), sedert 1960 werkzaam bij verschillende spaarinstellingen. Coördineert thans het Historisch Archief SNS Bank Nederland.